

Câteva repere istorice: Liturghia în primele trei secole

Sfânta Liturghie este un organism spiritual viu, în continuă evoluție, și nu o relicvă a istoriei

Mulți creștini ortodocși cred că Sfânta Liturghie a fost de la început așa cum o cunosc ei astăzi. Dar, cu toate că în ultimele secole Liturghia nu a cunoscut schimbări semnificative, aceasta nu înseamnă că forma ei de azi este fixă și neschimbabilă. Sfânta Liturghie este un organism spiritual viu, în continuă evoluție și nu o relicvă a istoriei. În decursul veacurilor ea a evoluat de la simplitatea originară la bogăția de azi. Dar această evoluție nu a însemnat o îndepărtare de la adevăr, așa cum încearcă să argumenteze unii eterodocși, ci o creștere firească, expresie a lucrării Duhului Sfânt în Biserică, o dezvoltare a elementelor esențiale pe care le găsim de la început în structura Liturghiei.

Sfânta Liturghie a fost întemeiată de Mântuitorul Iisus Hristos la Cina cea de Taină

Sfânta Liturghie a fost întemeiată de Mântuitorul Iisus Hristos la Cina cea de Taină când *"a luat pâinea și, binecuvântând, a frânt și a dat ucenicilor săi zicând: Luați mâncăți, acesta este trupul Meu. Și luând paharul și mulțumind le-a dat zicând: Beți dintru acesta toți, Că acesta este Sângele Meu, al Legii celei noi, care pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor"* (Mt. 26, 26-28). Sfinții Evangheliști Marcu și Luca precum și Sfântul Pavel precizează că Mântuitorul a lăsat Bisericii porunca expresă de a oficia Sfânta Liturghie: *"Să faceți aceasta întru pomenirea Mea"* (Mc. 14, 22-24; Lc. 22, 19-20, I Cor. 11, 22-25).

Liturghia apostolică era mult mai simplă, însă cuprindea elementele esențiale care se vor păstra până astăzi

După pogorârea Duhului Sfânt, primii creștini, urmând porunca Mântuitorului, *"stăruiau în învățătura apostolilor și în împărtășire, în frângerea pâinii și în rugăciuni"* (FA 2,42) adică în slujirea Sfintei Liturghii care, încă de la început, a fost centrul vieții Bisericii, Taina actualizării lucrării mântuitoare a lui Hristos și a unirii depline cu El.

Deși în Noul Testament nu avem o descriere amănunțită a Liturghiei pe care o săvârșeau Sfinții Apostoli și urmașii lor, putem totuși ca, în lumina informațiilor patristice ulterioare, pornind de la citatul de mai sus (FA II,42) și de la alte texte nou-testamentare, să reconstituim structura acesteia. Remarcăm faptul că slujba era mult mai simplă însă cuprindea elementele esențiale care se vor păstra până azi și anume:

- adunarea în Biserică - (vezi I Cor XI,18)
- *"învățătura apostolilor"*- lecturi și predici (vezi și I Tes V,27; Col IV,16; FA XX,7,11; I Tim IV,13; I Cor XVI,26) având în centru împărtășirea cu Dumnezeu Cuvântul prin cuvânt. Această parte se va dezvolta în Liturghia Cuvântului sau a catehumenilor.
- *"frângerea pâinii și rugăciuni"* - este ceea ce se va numi, mai târziu, Liturghia Euharistică sau a credincioșilor.

Se făceau rugăciuni pentru diferite categorii de credincioși (I Tim II,1).

Probabil creștinii își dădeau și sărutarea păcii dacă *"sărutarea sfântă"* pomenită de Sfântul Pavel (Rom 16,16; I Cor 16,20; II Cor 13,12; I Tes 5,26) este o aluzie la acest act liturgic.

Frângerea pâinii era înțeleasă ca o actualizare, prin lucrarea Duhului Sfânt, a Cinei celei de Taină. Ca urmare se împlineau actele principale făcute de Hristos la această Cină:

- "a luat" - aducerea darurilor de pâine și vin (I Cor. XI,23 -26);
- "a binecuvântat" - rugăciunile de mulțumire și sfințire a darurilor (I Cor. XIV,16) rostite cu voce tare de întâistătorul adunării euharistice la care credincioșii răspund cu *Amin* exprimându-și astfel adevăratele;
- "a frânt" - frângerea propriu-zisă a pâinii prefăcută în Trupul lui Hristos;
- "a dat" - împărtășirea generală cu Trupul și Sângele Domnului .

Prima descriere a Liturghiei Bisericii primare datează de la jumătatea sec. al II-lea d.H. O sută de ani mai târziu, la mijlocul sec. II după Hristos, Sfântul Iustin Martirul și Filozoful ne dă cea mai amănunțită descriere a Liturghiei din primele trei secole:

"În așa-zisa zi a soarelui (duminica n.n.), se face adunarea tuturor celor ce trăiesc la orașe sau la sate și se citesc memoriile apostolilor (Evangheliile n.n.) sau scrierile profeților (Vechiul Testament n.n.), câtă vreme îngăduie timpul. Apoi, după ce cititorul încetează, întâistătorul (episcopul sau preotul n.n.) ține un cuvânt prin care sfătuiește și îndeamnă la imitarea acestor frumoase învățături. Apoi, ne ridicăm în picioare toți laolaltă și înălțăm rugăciuni; după care, încetând noi rugăciunea, [ne îmbrățișăm unii pe alții cu sărutarea păcii - vezi cap. 65] - și se aduce pâine și vin și apă, iar întâistătorul înalță deopotrivă rugăciuni și mulțumiri, cât poate mai multe, la care poporul răspunde într-un singur glas, rostind Amin. Și se dă fiecăruia să se împărtășească din cele ce au fost consfințite prin euharistie, iar celor care nu sunt de față li se trimite euharistia acasă, prin diaconi."

Structura Liturghiei Bisericii primare, sugerată doar de textele nou-testamentare, este expusă acum cu claritate și anume:

- Adunarea în Biserică;
- Liturgia Cuvântului (catehumenilor);
- Lecturi din Noul și Vechiul Testament;
- Omilia (explicarea textelor citite);
- Liturgia euharistică (credincioșilor);
- Rugăciunea generală pentru Biserică și lume;
- Sărutarea păcii;
- Aducerea darurilor de pâine și vin ("a luat");
- Rugăciunea de sfințire - anafora ("a binecuvântat") rostită cu voce tare de întâistător la care credincioșii răspund cu *Amin* exprimându-și adevăratele;
- Frângerea pâinii ("a frânt");
- Împărtășirea tuturor ("a dat").

Dezvoltarea Liturghiei a dus la apariția diverselor tradiții liturgice

Această formă originală a Liturghiei se vede dezvoltată treptat deoarece, în cadrul schemei de mai sus, liturghisitorii aveau o mare libertate de improvizație în ceea ce privește formularea rugăciunilor, stabilirea lecturilor biblice, introducerea unor imnuri religioase etc. Cu timpul s-au precizat anumite idei principale care trebuiau abordate, într-o anumită ordine, în cadrul rugăciunilor, s-au generalizat anumite anafore liturgice (rugăciune centrală a Sfintei Liturghii) alcătuite de personalități marcante ale vieții bisericești și, mai apoi, în diverse regiuni, s-au stabilit chiar formule fixe ale slujbei individualizându-se tradiții liturgice. Între acestea s-au impus cele specifice principalelor centre creștine: Ierusalim, Antiohia, Cezareea Capadociei, Alexandria, Roma.

În sec. IV-V Sfinții Ioan Gură de Aur și Vasile cel Mare alcătuiesc, pe bază tradițiilor vechi, Liturghiile care le poartă numele, folosite până azi de Biserica Ortodoxă

Anul 313 marchează încetarea persecuțiilor împotriva creștinilor și începutul unei epoci de mare înflorire în istoria Bisericii. În această perioadă are loc o unificare a ritualurilor liturgice marcată de alcătuirea, pe bază tradițiilor vechi, de către Sfinții Ioan Gură de Aur și Vasile cel Mare a Liturghiilor care le poartă numele, folosite până azi de Biserica Ortodoxă. Forma și evoluția acestor Liturghii numite Liturghii bizantine le vom analiza în numărul următor.